

Кравченко Т.С.

студентка,

Науковий керівник: Карнаух Б.П.

кандидат юридичних наук, асистент,

асистент кафедри цивільного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Принцип розумності міститься в п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Однак, як можна побачити, принцип розумності не виділений як окремий самостійний принцип, а знаходиться в тріаді з принципом добросовісності та справедливості. Вже цей факт викликає низку запитань, а саме: чи є ці принципи (добросовісність, розумність та справедливість) самостійними, чи можлива їх реалізація як окремих самодостатніх принципів, чи все ж таки їх слід застосовувати як один єдиний принцип, який складається з декількох складових тощо. Зазначені принципи є ключовими засадами цивільного права, але разом з тим, у законодавстві так і не міститься легального визначення цих засад, що теж є не логічним, оскільки викликає різне розуміння, а відповідно і тлумачення даних понять. Ще одним питанням, яке викликає суперечки серед науковців є невизначеність цивільних відносин, до яких слід застосовувати принцип розумності. Саме ці питання будуть розглянуті у даній роботі.

Тому слушно почати саме з поняття принципу розумності. Як вже було зазначено, законодавство України не дає легального визначення даного поняття, хоча принцип розумності вживається більш ніж в 60 статтях ЦК (ст. 564, 619, 700, 903, 931, 1004 та ін.). Що ж стосується науковців, то більшість з них ототожнюють принцип розумності з «розумом», «здоровим глуздом» та «раціональністю». Найпопулярнішим тлумаченням принципу розумності є напрацювання Ємельянова В. І., який писав: «Під розумними слід розуміти дії, які здійснила би людина, що володіє нормальним, середнім рівнем інтелекту, знань та життєвого досвіду» [1, с. 91]. Тобто у даному випадку існує певна абстрактна особистість, яка володіє переліченими вище рисами, і на яку ми повинні орієнтуватися при виборі певної моделі поведінки. Дане положення не можна вважати досконалим та цілком правильним,

так як «нормальний, середній рівень інтелекту, знання та життєвий досвід» є оціночними поняттями. Тому відповідно для когось певні дії будуть цілком прийнятними, в той час як решта будуть вважати їх необдуманими та нелогічними. Доволі поширеною є твердження Є. Харитонова, який ототожнює розумність зі зваженим вирішенням питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громади (публічного інтересу). Тобто при реалізації даного принципу необхідно орієнтуватися на вимогу дотримання прав інших осіб. Дане положення також важко втілити у життя, оскільки навіть дотримуючись принципу щодо себе, особі, що застосовує право, важко оцінити їх дотримання зі сторони. Адже критерії, за допомогою яких можна було б оцінити юридичний вчинок конкретного суб'єкта цивільних правовідносин з позицій розумності, мають відносний характер, тому що системи цінностей осіб можуть діаметрально різнитися між собою [4, с. 18]. Як бачимо, розумність має абстрактний та відносний характер, що свідчить про те, що досягти консенсусу щодо доктринального визначення даного поняття абсолютно неможливо. Тому доцільним у даному разі, як зазначає О. В. Грицак, є уникнення оціночних формулювань при розробці тексту договору сторонами, якщо це є можливим; з одного боку, це сприяло б конкретизації договірних зобов'язань, а з іншого – дозволило б уникнути певних непорозумінь. Водночас, відсутність безумовних критеріїв розумності ніяк не означає відсутності розумності взагалі [4, с. 19].

У літературі також не склалося єдиної думки щодо того, чи є добросовісність, справедливість, розумність єдиним принципом, або ж є самостійними засадами цивільного права. Так, Майданик Р. А. вважає, що добросовісність, справедливість, розумність є єдиним принципом з трьома складовими елементами, що є традиційним для європейського приватного права. Прихильником такої думки є також Ю. А. Тобота, однак останній звертає увагу на те, що ці принципи взаємопов'язані між собою та мають спільні риси, що й обумовило їхнє об'єднання в єдиний принцип. Також він наголошує на тому, що кожен пункт ст. 3 ЦК містить окремий, самостійний принцип, а п. 6 цієї ж статті містить принцип справедливості, добросовісності та розумності [6, с. 52], відтак саме таким поєднанням законодавець хотів підкреслити, що перелічені засади слід застосовувати в тандемі. Противниками ж даних тверджень є Т. В. Дерюгіна, С. М. Бервено, С. О. Погрібний, О. О. Мережко. Вони вважають, що принципи добросовісності, розумності та

справедливості слід розглядати як окремі самодостатні принципи, оскільки в статтях ЦК не міститься прямої вказівки до застосування одночасно і добросовісності, і розумності, і справедливості. Так, норми ЦК в одних випадках вимагають від учасників цивільних відносин діяти розумно і справедливо (ст. 627 ЦК), в інших – тільки добросовісно (ст. 92 ЦК) або ж розумно (ст. 564 ЦК). Саме дане положенням є свідченням того, що дані принципи можуть реалізовуватися окремо один від одного. Натомість деякі науковці, зокрема Ю. Алексашина, вважає, що поєднання або ж роз'єднання зазначених принципів не має великого практичного значення, адже їх реалізація при укладенні чи виконанні цивільно-правових договорів може різнитися [1, с. 88]. Остання позиція є найбільш доцільною, оскільки здійснюючи будь-які цивільно-правові дії особа повинна діяти добросовісно, справедливо та розумно, в протилежному разі такі дії будуть незаконними, нікчемними та протиправними.

Довгерт А. С. вважає, що принцип розумності виконує в українському приватному праві відносно позитивного права, договорів, звичаїв тощо інтерпретаційну, доповнюючу та виправляючу функції. Однак інтерпретувати, доповнювати та виправляти правові норми можливо тільки там, де це дозволено, де норми є диспозитивними [3, с. 370]. Саме тому принцип розумності розрахований перш за все на застосування у договірних відносинах; принципом розумності повинні послуговуватися судді під час вирішення цивільних справ та тлумачення норм цивільного права. Однак постає питання, чи можна застосовувати принцип розумності в не договірних відносинах, а саме у відносинах з відшкодування шкоди. Свобода в деліктних зобов'язаннях значно обмежена, в порівнянні з договірними зобов'язаннями. А Т. С. Ківалова взагалі вважає, що відшкодування шкоди здійснюється імперативними методами, що виключає застосування будь-яких оціночних понять. Однак ст. 3 ЦК розміщена так, що дозволяє застосовувати її положення як до договірних, так і не договірних відносин. В останньому випадку реалізація принципу розумності буде дещо специфічною, оскільки залежатиме від об'єктивних обставин.

Реалізація принципу розумності є кроком до гуманізації українського права [4, с. 18] загалом та цивільного зокрема, а також є своєрідним індикатором розвиненості правової системи та показником рівня розвитку людської цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Алексашина Ю. Реалізація принципів добросовісності, справедливості, розумності при договірному регулюванні цивільних відносин [Текст] / Юлія Алексашина // Юридична Україна. – 2012. – № 11. – С. 88-91.
2. Алексі Р. Розумність права [Текст] / Р. Алексі // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 2. – С. 229-239.
3. Отраднова О. А. «Принципы справедливости, разумности, добросовестности в недоговорных обязательствах, возникающих из нанесения вреда, в гражданском праве Украине» [Текст] / О. А. Отраднова / Альманах цивилистики : сб. ст. Вып. 2 / Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченко ; под ред. Р. А. Майданик. – Киев : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність» ; Киев : Алерта, 2009. – С. 370-383.
4. Принцип розумності в цивільному праві України: поняття та особливості застосування [Текст] / О. В. Грицак // Адвокат. – 2009. – 12. – С. 14-19.
5. Рабінович С. Розумність у праві: філософсько-правовий та емпірико-юридичний виміри [Текст] / С. Рабінович // Антропология права: філософський та юридичний виміри : ст. учасн. Другого всеукр. «круглого столу» (м. Львів, 1-2 груд. 2006 р.). – Л. : Край, 2007. – С. 214-233.
6. Тобота Ю. А. »Розумність» – фундаментальна категорія цивільного права України [Текст] / Ю. А. Тобота // Проблеми законності. Вип. 93.- Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2008. – С. 51-56.
7. Цивільний кодекс України [Текст] : коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонов. – Х. : Одиссей, 2003. – С. 856.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – С. 461.

Фесенко Є.В.

здобувач,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ

У главі 85 ЦК України «Спадкування за заповітом» з'явився невідомий раніше вітчизняному законодавцю особливий різновид заповіту – заповіт подружжя.

Відповідно до ст. 1243 ЦК України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя